

Forfatter: Møller, Poul Martin

Titel: Skrifter i Udvalg

Citation: Møller, Poul Martin: "Skrifter i Udvalg", i Møller, Poul Martin: *Skrifter i Udvalg*, udg. af HANS BRIX ; SOPH. MICHAËLIS ; CARL S. PETERSEN ; POUL TUXEN , 1930, s. 419.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-moeller01val-shoot-idm140426995905488.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Skrifter i Udvalg

En paabegyndt historisk Roman.

190

Over dette Kapitel staar i Manuskriptet, men overstreget: »Et Studenterselskab«. De følgende Kapitler er betegnede med Romertal. 420 *Jens Madsen* Hdskr. har afvekslende Jens Madsen, Jens Mikkelsen og Mads Jensen.

192

Kromanden traadte imidlertid ind. Denne Figur er et Portræt af den bekendte Værtshusholder Lars Mathiesen paa Frederiksberg, hos hvem Studenterne, især før Studenterforeningens Stiftelse, ofte samlede sig.

194

Mizraim det gammeltestamentlige Navn paa Ægypten.

196

en liden Lanter. Et gammeldags Kortspil, der ofte omtales hos Holberg.

197

Den nye Vise. Dialogen om den syge Messe er fra 1533.

199

ed denne Samtale kan sammenlignes Udtrykket i Studentersangen: »Hvad er imod Studentens Kaar St. Peders Hat« (S. 28). At denne Vise har faaet en saa stærk protestantisk Farve, kommer af, at den er skreven, mens Poul Møller arbejdede paa sin historiske Roman.

200

Saaledes stod han forstenet som Aladdin uden for Gulnares Badehus i Oehlenschlägers Aladdin. 211 *Den Nar af Hessen.* Holberg Danmarks Riges Historie ved I. Levin II, 167. 213 *Aa, Intet!* d. e. Nonsens, smlgn. »Det er jo den, som hvisker Folk saa meget Intet udi Ørene« (Barselstuen II, 4).

216

Derfor bør I agte mig o. s. v. Over Linjen er tilføjet i Parentes: »Overnaturlig Styrke?«

218

i en Have udenfor Byen, smlgn. Anm. til S. 30.

220

Studiosus juris Silvius. Juridisk Eksamen er fra 1736. *Den Visbyske Waterret.* Visby Søret udkom i København

1505

trykt paa Plattysk.

222

Hos Mistemad forekommer i Mundheld som »at spise hos Mistemad« (sulte); Udg. læser: Mestermannen.

223

At gaa omkring som Melkisedek. I 1. Mosebog 14. Kapitel meldes intet om Melkisedeks Forældre, Slægt, Fødsel og Død. - Som *Digteren Archias* den fra Ciceros Forsvarstale bekendte Improvisator. - *Davidsharpen her i Huset* hermed menes et Instrument, som Forfatteren har tænkt sig brugt af Peblinge-Lavet »Davidsdegnene«, naar de sang i Kirkerne eller paa Værtshuse (»en Have uden for Byen« S. 218).

224

Ieg sætter mig med eet ud over Folks Domme og kan leve frit som en Otaheitier. I Planen begiver Klinger sig paa 421 Vandring »for at blive i Stand til at leve uafhængig af Folks Domme«, i Visen S. 72 vil Bondedrengen »gaa nøgen for Otaheitis Sol«. I Naturforskerne J. R. og G. Forsters Beskrivelse af James Cooks anden Verdensomsejling skildres Otaheiti (Tahiti) som et Paradis og nævnes derefter ofte af Digterne (f. Eks. Baggesen) som Hjemstedet for et blomstrende Naturliv. Smlgn. »Han spiste med saa megen Magelighed og Velsmag som en Høvding paa Otaheiti« (Oehlenschlægers Eventyr 1816 I, 31). 227 *Hans tykke blaarøde Kinder.* Udg.: brunrøde. 230 *Fra Sol til Sol* Udg: fra Aftensol til Morgensol, smlgn. Anm. til S. 346. *Hjælperen* var et, fra hele Riget søgt, Træbillede af den Korsfæstede »med gylden Krone, gyldne Handsker og Sko« i Klipleve ved Haderslev (Hugo Matthiesen: Hærvejen S. 146).

236

En Tønde Himmelbyg. Hammelt (d. e. fuldkærnet, modsat »svangt«) toradet Byg. Brugt som Ordspil i Grundtvigs »Fædreneland ved den bølgende Strand«:

"Muldjord i Bryst
ser den Høje med Lyst,
der kan Solstraalen bo,
der kan Himmelbyg gro.

Vær en Evig (J. L. Heiberg: Den 28. Januar, 10. Scene) = »Evig forsoren« (Aprilsnarrene 23. Scene), d. e. Gid jeg maa være til evig Tid forbandet. Udtrykket karakteriserer i P. A. Heibergs Kinafarene en jødisk Person. 238 *En tintet So og en skurvet Orne kan bedst sammen.* Ordsprog hos Peder Syv, brugt af Oehlenschlæger i Morgianes Monolog af Ordsprog i Aladdin (Poet. Skr. I 179).

240

Fejefyret er Skærsilden, das Fegefeuer.

241

Trækkes i Haaret om Aristoteles og Theophrastus. Den sidste var ikke Modstander, men Lærling af den første; hans »Charakterer« nævnes af Poul Møller som Mønster paa psykologiske Typetegninger.

247

Med et Slag af en Tyremeje Tyrens Avlelem brugt som Svøbe. »Min Tyremie kjender du«, siger den jyske Ladefoged til den sjællandske Bonde i Visen »Ladefogeden og Bonden« (Nyerup Danske Viser I, 243). 422

249

Stolemad eller Kirkens Vadmel var i den katolske Tid Afgifter af Menigheden til Præsten: et i Kirkestolen efterladt Madoffer, ogsaa kaldet Maribyrd, der deltes mellem Præsten og de Fattige, og hjemmævævet groft Klæde til Præstens Husstand (efter Peder Syvs Ordsprog til de Fattige), der gerne var saa slet (Syv: hvormed det gik saa langsomt til), at »Kirkens Vadmel« blev et billedligt Udtryk for en daarlig (drævende) Præken. *En ufuldendt Novelle.* 256 *Da de kom paa Strandvejen o. s. v.* Det var forbudt at ryge Tobak i Fæstningen Københavns Porte. - *Norges Minde* et Værtshus paa Strandvejen (Romanudkastets »en Have uden for Byen« S. 218), hvis Navn endnu er bevaret. *Deres muntre Kammerat Balthasar.* Saaledes Haandskriftet paa de fleste Steder. Navnet Valentin, der forekommer et Par Steder i Begyndelsen, blev opgivet af Hensyn til Oplæsningen i Studenterforeningen, hvor en af Seniorerne hed saaledes.

257

en hos Irgens forfærdiget Spirituslampe. Denne bestemte Angivelse i Lighed med »de hos Archias forfærdigede Løjebænke« hos Horats (Ep. I, 5) er ikke overflødig; Spiritusapparater var paa den Tid nylig indførte af Blikkenslager Irgens i Skindergaden.

260

Den store Jærnpal. Saaledes Hdskr., dog utydeligt. Pallen kaldes om Bord den Tap, der stopper Spillet. Ordet synes her mindre rigtigt brugt om Skyderen paa en Port. Maaske Jærnport, dittografisk fra det nyligt skrevne *Porten* i Stedet for Jærnstang; saaledes Udg. *Som gamle Koner kaldte hele Penge.* »Hele Kroner« (til 4 Mark) og Specieducater (til 2½ Rigsdaler) kaldtes hele Penge. Smlgn. »Jeg kender Kronen. Den var i den Pung hele Penge, som jeg sendte ham i Arv efter sin salig Grandtante« (Oehlenschlæger Poet. Skr. XIII, 48).

265

Lommepuffert. Puffert, af puffe (ligesom Knaldert af knalde) betyder Pistol.

266

Han begav sig til en afsides liggende Bondegaard - 268: 423naar han sad paa en Sildefjerding og spillede Fiol er af Forfatteren overført fra Romanen S. 238: Henimod Aften kom han til en Bondegaard - S. 241: og spillede paa Fiol. Overførelsen er delvis ordret, dog med karakteristiske Ændringer: En Karl, som havde foret af (givet Kreaturerne Aftenæde) til: En Karl med kroget Ryg og spinkle Ben; Jeg skal nok vise dig Vintervejen til: Da skal jeg snart hjælpe dig paa Porten, din studse Knægt; »Tak I Gud, om I kan faa en Osteskorp til: en bitte Knapost.

270

Han kommer straks bag efter mig - S. 205: som han fik i Vægterfejden er næsten ordret og fra S. 274 (Deraf vidste han o. s. v.) ved en blot Henviſning i Hdskr. overført fra Romanudkastet S. 199: Han kommer snart bag efter mig - S. 205: som han fik i Vægterfejden. Mellem de faa og smaa Ændringer i Teksten mærkes: Vægteren, som hver høj Helligdag fik et Tællelys og en Hvedekage til sine Børn til: Vægteren, som hver Helligdag havde for Skik at ønske Familien en glædelig Fest. (Ironiens tredje Trin findes i Egede Schaks »Phantasterne«, Udg. i Danmarks Nationalbibliotek S. 225: »Da han (Vægteren) almindelig hver Maaned ønskede mig en glædelig Fest, stod vi paa en god Fod sammen«).

270

I Aften Klokken [elleve] tilsat i Udg.; Klokkeslættet er udfaldet i Hs.

272

Det Hundetøj, som løber om og gør Mudder paa Gaden det sidste Udtryk er mellem Notaterne i B.

275

At tage Soliman med synes et mere passende Hundenavn i Aaret 1533 (S. 205) end i 1824. Hellere: Soldan (Maskerade I, 2) eller Sultan (Chr. Winther Saml. Digt. VIII 287).

276

Temporært Medlem af Studenterforeningen var man i det første Studenteraar. - Sildinger sjælden forekommende for Sildefød(n)inger.

277

et Slags platonisk Symposium. Platons Dialog Symposion er en Række Taler og Samtaler om Kærlighed.

278

Kroner, Jærngryder, Flaader, hvide Sokker og Blisser. Her er Leddene omstillede i den saakaldte Overraskelses-Klimaks (παρὰ προσδοκίαν), smlgn. »Husmænd, Fyrster og Stutterihingster; Forpagtere, Kammerraader og Duer; Riddere,
424

S

udenter, Løjtenanter og Elefanter«, ligesom Mediocribus esse poetis / Non homines, non di, non concessere columnæ d. e. »Kun Digterne er det forbudt at være middelmaadelige, saavel af Mennesker og Guder som af (Boghandlernes) Opslagssøjler« (Horats Ars Poetica v. 372 f.) og »Guder, Mennesker og Recensentere have til alle Tider strengeligen forbudt alle, indtil de mindste Stænk af Maadelighed i Vers« (Baggesens Danske Værker X, 78). - Man gifter sig der tit med en Kvinde blot for hendes egen Skyld. Denne Tanke har behaget Forfatteren saa meget, at han etsteds har udtrykt den i et Epigram:

For Mettes egen Skyld har Mikkell hende kaaret
Som en uegennyttig Dannemand:
Ej Guld og Skønhed hende blev beskaaret,
Langt mindre Dyder og Forstand!

279

I dette Tryk af Sangen S. 42 er optaget nogle Læsemåder af en senere Nedskrift. 284 Den højtfolende Konge o. s. v. Ved denne, som der først har staaet i Haandskriftet, »homeriske« Titel slaar Brevskriveren over i en dansk-homerisk Stil (smlgn. den dansk-aristofaniske Stil i det dramatiske Digt S. 51 ff.). Men Billedet selv er taget af dansk Folkeliv. Stodderes Bepiſning ved Bondegilder omtales af Niels Hemmingsen (Opuscula theol. 128), Junge (Nordsjæll. Almue, v. Ellekilde 112), Chr. Winther (Saml. Digt. VII,

109).

288

For tre Aar siden o. s. v. Den følgende Skildring er af Novellens første Udgiver indsat paa dette Sted. I Forfatterens Manuskript findes den i Kladder og Renskrift paa et Ark, der er mærket som det sidste, med Overskriften »Licentiaten. (At indskyde imellem Samtalerne paa Norges Minde)«.

289

I *Gaar lod han sætte en Stige til sit Kammervindue*. I Haandskriftet er her over Linjen tilskrevet Ordet »Motion«, hvilket enten betyder, som Thaarup formoder, »for at gøre sig sin sædvanlige Motion« eller snarere, at Licentiaten slet ikke brugte nogen Motion. Hans Gang til Haven har andet Ærinde (se ovfr. S. 248).

425

293

en Sekund eller Terts. Filosoffen Aug. Krejldal, hvis Person har givet Træk til Licentiaten, var matematisk Musikteoretiker.

297

Rapsaat, rettere: Rapssaad, d. e. Afgrøden af Rapssæd. - *Sit Glas Finkel*. Brændevin kaldtes tidligere almindeligt i spøgende Tale Finkel eller Finkeljokum (tysk *Finkeljochum*).

298

En ny Elskerinde. Moralistens Bemærkning har Hentydning til Udtrykket i Brevet ovenfor S. 287. - *Ord, der tillige indeholder Ros og Dadel* d. e. paa een Gang. - *Hans Karakter er omskrevet afen saa elastisk Ring*, et over Linjen tilskrevet Ord betegner Frits som »et usammenhængende Menneske«, et Artsnavn, som Poul Møller ofte benytter. I Bernhards Karakteristik af Frits ligger Grundtanken til Foredraget »Om Lediggængeres Indflydelse paa deres Samtid«.

300

I *Morges tidlig gik hun over Gaarden*. Dette Billede har Digteren, kort Tid efter at dette Sted var skrevet, udført i en anden Stil i Fragmentet af det dramatiske Digt (S. 54). - *Hendes Straahat hang let tilbagekastet*. Ogsaa dette Billede genfindes i det dramatiske Digt (S. 52).

303

Fichtes transcendentale Idealismus. Frits har glemt, eller aldrig vidst, at ikke Fichte, men Schelling er Forfatteren af et »System des transcendentalen Idealismus«.

305

Korøgteren i Ølseby-Magle saaledes Hdskr.; Udg. »paa Ørnholm«, for at opnaa Tilslutning til »et gammelt Herresæde ved Limfjorden«. - *Irritant obstacula magis* nylatinsk Mundheld: hvad der hemmer, det fremmer.

308

Militat omnis amans Begyndelsesordene af Ovids Amores I, 9: Enhver Elsker maa kunne manøvrere som en Soldat.

310

Pythia Delphica Præstinde ved den pythiske Apollos Tempel.

311

Pastor Butfeldt i Ølseby-Magle. Den kendte Rationalist C. F. Gutfeld døde i Novellens Affattelsesaar (1823) som Holmens Provst.

314

de virmlende Myg. Ældre Form af Ordet, her beholdt paa Grund af den malende Lyd.

315

Fiskeren holdt stille med sit Blus paa Søen. Trækket genfindes 426 i H. C. Andersens Eventyr »Nattergalen« ligesom Træk fra Beskrivelsen af Andejagten (S 329f) i »Den grimme Ælling«; begge Eventyrene er skrevne kort efter Novellens Udgivelse (1843).

316

Brevduen, Harpen, Læsefrugterne. C. N. Rosenkildes Brevduen, et Ugeblad af blandet Indhold 1818-1824 (og senere); A. F. Elmquists Læsefrugter (tysk Lesefrüchte, lat. *lanx satura* d. e. blandet Frugt) samlede paa Litteraturens Mark, Aarhus 1818-1833 (som i 1824 indeholdt Blichers »Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog«); A. P. Liunges Harpen, et æstetisk Tidsskrift 1820-1824.

317

Sincerum est etc. Horats Epistler I, 2,54: »Urent bliver, er selv den ej ren, hvad du gyder i Skaalen.«

318

Belials Reb bibelsk: Djævelens Snare.

320

det højttækkede Hus homerisk Udtryk (Odysseen IV 757).

328

En adelig Godsejer i en fin, blaa Spencer. Jakke uden Lommer, kaldet saaledes efter Opfinderen. Poul Møller skriver »Spændser«. 330 *Stillepinden Aftrækkeren - Düs permitto cætera* Resten lader jeg Guderne om.

332

Betragtninger over ulykkelig Skilsmisse mellem Sjæl og Legeme Det Stykke, som Forfatteren har tænkt sig at indskyde her, er næppe nogensinde blevet skrevet Det skulde som personligt Skriftemaal og psykologisk Karakteristik af »den reflekterende Forstandsmand« (S. 180) have udfyldt den mere udvortes Skildring af Licentiatens Type, der ovenfor er indskudt i Fortællingen (se Anm. til S. 288). Flere herhenhørende lagttagelser findes mellem Strøtankerne.

333

Ogsaa den Stræben, at give Stilen Velklang og numerus Takt, Rytme. Udtrykket røber paa ny Modellen bag den digtede Figur, smlgn. Anm. til S. 293.

335

Ved idelig at berøre deres Hofter saaledes Hdskr.; Udg. Halse.

336

Hun har baade at ligge paa og sidde paa smlgn. S. 383 »at sidde og ligge paa sit eget«, altsaa baade Seng og Stol, ligesom »baade at bide og brænde« betyder: baade Føde og Brændsel.

427

337

Jeg skød Øjet ind paa en af dem saaledes Hdskr.; Udg. *ud*, hvorved Hyperbelen (det overdrevne Udtryk) taber Prikken over I'et. - *Frits skød ham Kabusen af Hovedet.* Trækket minder om det Optrin i »Hakon Jarl«, hvor Einar skyder til Maals efter Jarlens Hjælmbusk.

338

Drikker jeg Dus med Rakkerens Dreng Hyperbel, da Rakkeren selv efter gammel Bondeskik ikke maatte drikke af samme Glas som ærligt Folk; se »Rakkerens Glas« (med Træfod) i H. F. Feilbergs Dansk Bondeliv S. 140.

339

Om du fik et Lod i Hovedet saaledes Hdskr.; Udg. Skud. Lod er Bly, Kugle, alm. i Forbindelsen Lod og Krudt.

340

O, hvor det tager sig herligt ud osv. smlgn. Udtrykket i Jægervisen S. 24.

346

Fra Alt til Intet og fra Sol til Sol saaledes Hdskr. som Rettelse for: fra Morgensol til Aftensol, smlgn. S. 230 m. Anm. - *En Del Fakta - Kendsgerninger vilde jeg sige*. Dette Ord var altsaa den Gang endnu ikke almindeligt i den daglige Tale. Det er overført fra Lovsproget, hvor det bruges netop i den Betydning, hvori Licentiaten her tager det: Gerning, hvorved noget kendes og bevises, Indicium. (Danske Lov 6-13-6). - *Se, se!* - - *Ej, ej!* - - *Se, se!* Udraabsordene alternerer som i Visen om Gertrud (S. 18f.)

352

Fra Rasmussens ABC til Haenleins Indledning. Th. Rasmussens Abece 1787, flere Gange oplagt; H. C. A. Haenleins tyske »Indledning til det Nye Testaments Skrifter« (1794-1800) brugtes i en samtidig dansk Oversættelse som Lærebog paa Universitetet.

354

Det store sjællandske Landskab Udsynet fra Dragsholm (Adlersborg) smlgn. S. 247. - *Det slaar ikke fejl, at han har anset det for et ganske lykkeligt Liv osv.* Thaarup slutter dette af en Optegnelse fra Kinarejsen: »Jeg tænker, det kan være et ganske mageligt Liv, sa' Doktoren, at køre omkring til Patienter paa Landet med en Tobakspibe i Munden.«

355

Han saa skævt til Frits den usædvanlige Betydning (skulende, ikke skelende) skyldes det homeriske ὑπόδρα ἰδών. (Iliad. I 148).

363

369 Paa Grundlag af denne Redegørelse for den store Lakunes sandsynlige Indhold er Novellens fjerde Kapitel 428 restitueret i dramatisk Form i 2. og 3. Akt af Studenterkomedien »Den krøllede Frits« ved Vilh. Andersen 1901 (G. E. C. Gad).

370

En vis Raskhed og Frimodighed af Hensyn til det følgende (L. 8 f. n.); Hdskr. og Udg. Fripostighed.

371

Mine eksoteriske Bekymringer. Med dette Fagudtryk, hvis Modsætning er »esoterisk«, betegner Licentiaten de populære Bestanddele af sin Tankeverden.

372

For det andet havde min Skomager skammelig narret mig saaledes Hdskr.; Udg.: »havde min Skomagersnude narret mig«, en Fejlslæsning, der - mulig i Analogi med Vrøvludtrykket »stegte (eller opvarmede) Murmester(d.e. Bænkebidder-)Snuder« - har fremkaldt lignende Haansnavne om Haandværkere (»Smeddesnuder«).

373

Det er en Genistreg, som jeg vel skal vogte mig for, af Geni i Betydningen uborgerlig Person, »Boheme«. Medlemmer af det norske Selskab i 1770-Aarene, Oehlenschlæger og Steffens tredive Aar senere kaldtes spotvis for Genierne. - som *man er klædt, er man hædret* »sagde Tussen, den sprang ud af Flødebøtten« tilføjer Peder Syv (Ordsprog II 150). - *Jeg har altid anset det for en Herlighed*, en Herremandsret.

373

Den Dyne bander ikke ved Vintertide svigter ikke, et i tidligere Tid ikke ualmindeligt spøgende Udtryk: »Den Skinke bander ikke« (Ped. Paars III, 3) = »Et Flæskbørst sviger icke« (Lauremberg Fjerde Skæmtedigt, Beslutningen), som Poul Møller maaske har fra sin Fader Rasmus Møllers jyske Tale (»det bander ett'«, det slaar ikke fejl).

374

Hun har saadanne dejlige Pakkenusser. Patte-Nusser, vulgært Kælenavn for det kvindelige Bryst. Smlgn. den i Anm. til Digtet En Moder med sit Barn (S. 50) citerede Aforisme, hvis Fortsættelse lyder: »og naar en gejl giver de kvindelige Dele nye Navne«. - *Den mørkeblaa, stjærnede Natluft* oehlenschlægersk: Da grove

de Dreng med megen Flid / alt i den stjærnedede Midnatstid (Helge). - *Sat Barattens-Baand i mine Sko i Stedet for Silkebaand*; Barat var vævet af simpel Silke og Uld eller Bomuld. I et Fragment af Grundtvig fra 1833 (Poet Skr. V 548) ses 429 Idun forvandlet til en gammel Kone med Barattes Hagebaand.

375

En af Madame Cottins Romaner - Sophie Cottin. Forf. af en Række (i Begyndelsen af Tyverne paa Dansk oversatte) følsomme Romaner, hvis ulitterære Husholdningsmoral dog næppe har været helt efter den æstetiske Frues Smag. - *Kirsebærtræets hvide Bløstre*, en i det ældre Sprog og Dialekterne almindelig Form, nu optagen i den botaniske Terminologi.

376

Om *de uoverstigelige Vanskeligheder, der ere forbundne med at fri*. Da disse Ord er sat i Parentes, kan man slutte, at et Stykke om dette Emne, som vel næppe er skrevet, skulde indsættes her.

377

Har De ikke læst det sjette Kapitel om Pligterne i Balles Lærebog i den evangelisk-kristelige Religion, hvor det foreskrives, at »vi bør undfly al Umaadelighed i Mad og Drikke«.